

ارائه چارچوبی مناسب جهت برنامه ریزی مشارکتی فعالیت های فرهنگی کتابخانه های عمومی در راستای توسعه پایدار

زهرا ابادری^۱ | مریم امیدخدا^۲

۱- دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال (نویسنده مسئول) abazari391@yahoo.com

۲- دکتری رشته علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، مسئول کتابخانه حضرت ولیعصر عج، اداره کل استان

تهران، نهاد کتابخانه های عمومی کشور ketabdarhv@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۷/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۱۲

چکیده

هدف: این مقاله با هدف ارائه چارچوبی مناسب جهت برنامه ریزی مشارکتی فعالیت های فرهنگی کتابخانه های عمومی در راستای توسعه پایدار نگاشته شده است.

روش پژوهش: روش پژوهش کاربردی و از نوع توصیفی-پیمایشی است. ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه است که ضریب نسبی روایی محتوایی (CVR) و شاخص روایی محتوایی (CVI) آن تأیید شده است. جامعه پژوهش کتابداران کتابخانه های عمومی نهاد کتابخانه های عمومی کشور بودند. ۳۵۷ نفر کتابدار از طریق نمونه گیری خوشه ای انتخاب شدند. تحلیل داده ها با استفاده از آزمون فریدمن در نرم افزار اس.پی.اس.اس ۲۲ استفاده شده است.

یافته ها: نتایج نشان داد که مؤلفه های اولویت دار عبارتند از: شناخت دقیق ذینفعان، رقبا، مشتریان و تامین کنندگان و توجه به ایجاد فضای مشارکتی (مشارکت شهروندی). همچنین زیرمؤلفه های: شناخت کاربران کتابخانه، توجه به رویکردهای توسعه اجتماعی مانند ایجاد وفاق و بحث و تبادل نظر محلی با برگزاری جلسات و جمع های صمیمانه محلی برای طراحی فعالیت های فرهنگی در اولویت بوده اند به طوری که می توانند به عنوان چارچوبی برای برنامه ریزی مشارکتی در راستای توسعه پایدار به منظور طراحی فعالیت های فرهنگی کتابخانه های عمومی ایران مورد استفاده قرار گیرند.

نتیجه گیری: بکارگیری مؤلفه های برنامه ریزی مشارکتی می تواند به عنوان چارچوبی برای طراحی فعالیت های فرهنگی مورد استفاده قرار گیرد. بکارگیری این چارچوب برنامه ریزان و مدیران را در تصمیم گیری های مربوط به فعالیت های فرهنگی کتابخانه های عمومی یاری خواهد کرد.

واژه های کلیدی: برنامه ریزی مشارکتی، توسعه پایدار، فعالیت های فرهنگی، کتابخانه های عمومی.

مقدمه

در قرن بیستم توسعه پایدار صرفاً از طریق مشارکت مردم به وجود می‌آید. مشارکت سبب افزایش پنجاه برابری کارایی خواهد بود (طالشی و عفتی، ۱۳۹۰). بررسی اهمیت مشارکت مردم در برنامه‌های توسعه‌ای، بر تقویت و اهمیت نقش حضور مردم، انجمن‌ها و نهادهای مدنی در عرصه تصمیم‌گیری تاکید شده است، همچنین نقش شهروندان و مشارکت و همکاری آنان در عرصه فعالیت‌ها و اقدامات روزمره و تدوین برنامه‌های متناسب با نیازها و شرایط محلی مورد توجه واقع شده است (میرک زاده و دیگران، ۱۳۹۴). این اهمیت مشارکت مردم و درگیر نمودن جامعه در برنامه‌ها باعث پیدایش تحولات فرهنگی و پیشرفت‌های عظیمی گردیده است. به طوری که در نیم قرن اخیر، شیوه نوینی از توسعه به شدت مورد توجه قرار گرفته است که در آن برنامه‌ریزی مشارکتی و محلی بر برنامه‌ریزی متمرکز غلبه دارد (پریچت و ولکوک^۱، ۲۰۰۴).

برنامه‌ریزی مشارکتی در جامعه و نظام اجتماعی مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گرفته است. کتابخانه‌های عمومی نیز به عنوان جزئی از پیکر نظام اجتماعی و پیشرو توسعه پایدار از این تغییر و تحول دور نبوده و نیستند. بکارگیری برنامه‌ریزی مشارکتی و طراحی رویکرد مشارکتی جهت توسعه فرآیندهای کاربر محور به منظور پیشبرد اهداف کتابخانه‌ها و افزایش کارایی این مراکز، دلیلی بر این مدعاست. به طوری که از سال ۲۰۰۲ در زمینه توسعه کتابخوانی، رویکرد طراحی مشارکتی و بکارگیری برنامه‌ریزی مشارکتی، همچنین دیدگاه‌های نظری و کاربردی در این زمینه نظر محققان در اروپا، استرالیا و آمریکای شمالی که با کتابداران کتابخانه‌های ایالات متحده کار می‌کنند را جلب کرده و برای توسعه فرآیندهای کاربر-محور به منظور پیشبرد یادگیری سازمانی و افزایش کارایی کاربران از این برنامه‌ریزی بهره گرفته‌اند (سامرویل و کولینز^۲، ۲۰۰۸). همچنین بکارگیری برنامه‌ریزی مشارکتی و طراحی سیاست کلان برنامه‌ریزی مشارکتی بین کتابخانه‌ها و دیگر سازمان‌ها در زمینه‌های فرهنگی

و ورزشی با هدف بهبود کیفیت زندگی مردم از طریق فعالیت‌های ورزشی و فرهنگی با بهره‌گیری از این نوع برنامه‌ریزی در کتابخانه‌های عمومی، از دیدگاه مدرنیزه کتابخانه‌های عمومی^۳، بیانگر این ادعاست (دپارتمان فرهنگ و رسانه و ورزش^۴، ۲۰۱۰).

برنامه‌ریزی مشارکتی، شرکای برنامه (ارباب رجوع و بهره برداران اصلی برنامه) را در مرکز فرآیند برنامه‌ریزی قرار می‌دهد. کار مشارکتی می‌تواند به توانمندسازی مشارکت‌کنندگان نیز کمک نماید. دخالت نقطه نظرات و تجربیات ارباب رجوع، استفاده‌کنندگان و شرکای برنامه در طراحی برنامه‌ها نه تنها به این افراد سود می‌رساند، بلکه منجر به تقویت برنامه نیز می‌گردد. برنامه‌ای که متناسب نیازها، خواسته‌ها و تجربیات افراد باشد، موفقیت بیشتری در جذب و نگهداری ارباب رجوع خواهد داشت (نیکلز^۵، ۲۰۰۲). ظهور این نوع برنامه‌ریزی در کتابخانه‌های عمومی و رشد چشمگیر آن در عرصه فعالیت‌های فرهنگی و کتابخوانی با اهداف به کارگیری مدل برنامه‌ریزی خدمات جامعه‌محور^۶، کلیه خدمات و برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی را تحت تأثیر قرار داده است. به طوری که در این برنامه‌ریزی تمرکز روی جامعه است و قرار است برنامه‌ها و خدمات کتابخانه بر این اساس سازماندهی شوند (ویتلی^۷، ۲۰۱۰). از طرفی در کتاب برنامه‌ریزی برای آینده کتابخانه‌ها، در مورد دیدگاه و پیش‌بینی درباره کتابخانه‌های قرن ۲۱ و آینده تا سال ۲۰۲۵ و فرصت‌هایی که ممکن است برای کتابخانه‌ها پیش آید، بحث شده است. در این کتاب به طور کامل روی مشارکت مردم^۸ به عنوان کلید موفقیت برای آینده کتابخانه‌ها متمرکز^۹ شده است. این کتاب روی برنامه‌ریزی با همین رویکرد مشارکت حامیان مردم و مدلی برای برنامه‌ریزی و ارزیابی کتابخانه‌ها در آینده متمرکز شده است (کیم و فریسون^{۱۰}، ۲۰۱۴). به این ترتیب با

3 The modernisation review of public librarie

4 Department for Culture, Media, & Sport

5 Nichol

6 Com munity-Led Service Philosophy

7 Wheatley

8 Patron participatio

1 Focus on patron participation as a key for success

2 Frierson & kim

1 Pritchett and Woolcoc

2 Collins & Somerville

پرسش اساسی پژوهش شامل:

کدام مؤلفه و زیرمؤلفه از بین گویه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی به‌منظور طراحی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی در اولویت قرار دارد؟

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها توصیفی-پیمایشی است. جامعه این پژوهش شامل تمام کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران می‌باشند. جامعه کتابداران کتابخانه‌های عمومی که متشکل از ۶۳۳۶ نفر (دفتر برنامه‌ریزی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۹۷) بود و بر اساس جدول کرجسی مورگان حجم نمونه ۳۵۷ نفر تعیین شد. به‌منظور حفظ پراکندگی نمونه‌ها از نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شد برای این منظور کشور ایران به پنج بخش شرق، غرب، مرکز، شمال و جنوب تقسیم شد. از آنجا که احتمال می‌رفت تعدادی از پاسخ‌دهندگان، پرسشنامه‌ها را تکمیل نکنند، تعداد ۴۰۰ پرسشنامه توزیع شد. از این تعداد ۳۷۵ پرسشنامه تکمیل و مورد تحلیل قرار گرفت.

ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه ایست که براساس شناسایی مؤلفه‌های برنامه‌ریزی، با استفاده از روش کتابخانه‌ای انجام شد. مبنای تهیه پرسشنامه، مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای سایر پژوهش‌ها در این زمینه موضوعی از جمله کتاب مدل‌های برنامه‌ریزی (برای مثال مرادی، ۱۳۹۰)، همچنین مدل‌های بکاررفته در کتابخانه‌های عمومی ادمونتون و کتابخانه‌های انگلستان و آمریکا بوده است. روایی یا اعتبار پرسشنامه با استفاده از نظر کارشناسان و متخصصان این حوزه مورد تأیید قرار گرفت. جهت سنجش روایی پرسشنامه حاضر از دو ضریب نسبی روایی محتوی (CVR) و شاخص روایی محتوی (CVI) استفاده گردید. نتایج حاصله بر روی ۲۰ نفر از کارشناسان و کتابداران کتابخانه‌های عمومی در این زمینه نشان داد که مقدار ضریب نسبی روایی محتوی ۲۲ گویه از ۲۵ گویه پرسشنامه در دامنه بین ۰/۸ تا ۱ قرار گرفته که از مقدار ضریب بحرانی ۰/۴۲ بالاتر بوده‌اند، مقدار ضریب نسبی روایی محتوی ۳ گویه از مقدار ضریب بحرانی پایین‌تر بدست آمده و

درگیر نمودن مخاطبین و کاربران کتابخانه‌های عمومی در برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی، کتابخانه‌های عمومی قادر خواهند بود تا برنامه‌ها و فعالیت‌های متناسب با نیاز آنها برگزار نموده و موجب تحول و کاربردی‌تر شدن فعالیت‌ها گردند. از آنجا که برنامه‌ریزی مشارکتی فرآیندی پویا است، در هر مرحله برخی از مخاطبین می‌توانند مداخله کنند و کیفیت نتایج را تضمین نمایند (میرک زاده و دیگران، ۱۳۹۴). کتابخانه‌های عمومی نیز می‌توانند متناسب با نیازهای خود، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی را شناسایی کرده و در جهت توسعه و پیشبرد اهداف فرهنگی خود آن را بکارگیرند.

امروزه کتابخانه‌های عمومی دنیا سعی دارند تا با بهره‌گیری از برنامه‌ریزی مشارکتی، راهبردهای برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی را به خوبی مدیریت نمایند. بکارگیری این نوع برنامه‌ریزی در کتابخانه منجر به شکوفایی دیدگاه جدید و نوین به خدمات و فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی گردیده است. اما متأسفانه کشور ما فاقد چنین بهره‌گیری جامعی در فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی می‌باشد. سیاست بکارگیری برنامه‌ریزی مشارکتی در کتابخانه‌ها قطعاً نیازمند مطالعه و بررسی است که در این پژوهش سعی شده است، به آن پرداخته شود. جهت بهره‌گیری از برنامه‌ریزی مشارکتی در کتابخانه‌های عمومی، بررسی مؤلفه‌های برنامه‌ریزی می‌تواند راهگشا باشند. اینکه چه مؤلفه‌هایی متناسب برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی هستند و اینکه چه چارچوبی برای برنامه‌ریزی مشارکتی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌ها قابل قبول است، جای بحث و بررسی دارد. بنابراین در این پژوهش سعی شده است با جستجوی جامع و کامل در منابع و بررسی برنامه‌ریزی مشارکتی و مؤلفه‌های استفاده شده در آن، چارچوبی متناسب کتابخانه‌های عمومی ارائه گردد. بعد از شناسایی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها و تهیه لیستی از آنها، در نهایت با استفاده از نظرخواهی از کتابداران کتابخانه‌های عمومی، مؤلفه‌های اولویت‌دار نهایی متناسب کتابخانه‌های عمومی در قالب چارچوبی به منظور طراحی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ارائه گردد.

آن بود که مقدار ضریب آلفا برابر با ۰/۹۴۴ می باشد که ضریب بالایی محسوب می گردد. بعد از جمع آوری داده ها، برای تحلیل داده ها از آزمون رتبه ای ناپارامتریک فریدمن در نرم افزار اس.پی.اس. اس ۲۲ استفاده گردید.

یافته ها

از میان کتابداران حاضر در نمونه، اطلاعات مربوط به میزان تحصیلات و رشته تحصیلی آنها دریافت گردید که به شرح زیر می باشد:

حذف گردیدند. بنابراین روایی محتوای ۲۲ گویه پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفتند. همچنین یافته ها بیانگر آن بودند که شاخص روایی محتوای گویه های پرسشنامه برابر ۱ می باشند که از مقدار استاندارد ۰/۷۹ بالاتر بوده، و لذا روایی محتوای هر ۲۲ گویه پرسشنامه نیز مورد تأیید گرفتند. پرسشنامه شامل ۲۶ سؤال (۴ سؤال دموگرافیک جمعیت شناختی کتابداران، ۸ مؤلفه و ۱۴ زیر مؤلفه) بوده است. به منظور مشخص نمودن پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ بهره گرفته شد که نتایج بدست آمده با ۲۵ گویه بر روی ۲۰ کارشناس کتابخانه های عمومی این امرحاکمی از

جدول ۱. میزان تحصیلات کتابداران در کتابخانه های عمومی ایران

درصد	فراوانی	ویژگی های آماری
فراوانی		میزان تحصیلات
۴/۵	۱۷	فوق دیپلم
۵۷/۱	۲۱۴	لیسانس
۳۷/۱	۱۳۹	فوق لیسانس
۱/۳	۵	دکتری
۱۰۰	۳۷۵	جمع کل

می باشند. این در حالی است که در درجه سوم ۸ نفر (۴/۵ درصد) کتابداران مورد بررسی عنوان نموده بودند که دارای مدرک فوق دیپلم می باشند؛ و سرانجام ۵ نفر (۱/۳ درصد) گزارش داده بودند که مدرک دکتری دارند.

جدول ۱ بیانگر آن است که از میان ۳۷۵ کتابداران کتابخانه های عمومی ایران، بیش از نیمی یعنی ۲۱۴ نفر (۵۷/۱ درصد) دارای مدرک لیسانس بوده و در درجه دوم ۱۳۹ نیز نفر (۳۷/۱ درصد) نشان داده بودند که دارای مدرک فوق لیسانس

جدول ۲. فراوانی و درصد رشته تحصیلی کتابداران کتابخانه های عمومی ایران

درصد فراوانی	فراوانی	ویژگی های آماری
		رشته تحصیلی
۷۵/۷	۲۸۴	علوم کتابداری و اطلاع رسانی
۲۳/۷	۸۹	سایر
۰/۵	۲	بدون پاسخ
۱۰۰	۳۷۵	جمع کل

از نیمی از جامعه نمونه، متخصص و تحصیل کرده این رشته بوده‌اند.

کدام مؤلفه از بین گویه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی به منظور طراحی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی در اولویت قرار دارد؟ نتایج این آزمون در جدول ۳ و ۴ نشان داده شده است.

در جدول ۲ از میان ۳۷۵ کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران، در حدود ۲۸۴ نفر (۷۶/۱ درصد) گزارش داده بودند که رشته تحصیلی‌شان علوم کتابداری و اطلاع رسانی می‌باشد و این در حالی است که ۸۹ نفر (۲۳/۷ درصد) سایر کتابداران مورد بررسی نشان داده بودند که رشته تحصیلی‌شان غیر مرتبط است. در این بین دو نفر از کتابداران مورد مطالعه رشته تحصیلی خود را مشخص نموده بودند. این اطلاعات نشان‌دهنده آن است که بیش

جدول ۳. مقایسه مؤلفه‌های اصلی مشترک در تمام برنامه‌ریزی‌ها

ردیف	ویژگی‌های آماری مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	تعداد	X ²	درجه آزادی	سطح معناداری
۱	مأموریت و رسالت	۳/۴۶	۰/۹۴	۳۷۵	۲۱۹/۰۸	۴	۰/۰۰۰
۲	چشم انداز، آینده متصور و مطلوب	۳/۵۱	۰/۹۴				
۳	اهداف	۳/۹	۰/۹۵				
۴	شناخت دقیق ذینفعان، رقبا، مشتریان، تأمین کنندگان	۴/۰۱	۱/۲				
۵	ارزشیابی و بازنگری (مکتوب کردن و مستند سازی شرح اثرات)	۳/۳۱	۱/۰۲				

مقدار آزمون فریدمن محاسبه شده از مقدار آزمون مجذور کای جدول با درجه آزادی ۴ در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ بزرگ‌تر می‌باشد؛ در نتیجه می‌توان چنین عنوان نمود که مابین مؤلفه‌های اصلی مشترک در تمام برنامه‌ریزی‌ها برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی تفاوت معناداری وجود داشته است.

در جدول ۳ از میان پنج مؤلفه اصلی مشترک در تمام برنامه‌ریزی‌ها برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی، میانگین مؤلفه شناخت دقیق ذینفعان، رقبا، مشتریان و تأمین کنندگان (۴/۰۱) بیشتر از سایر مؤلفه بوده و کمترین میانگین نیز در این زمینه با (۳/۳۱) متعلق به مؤلفه ارزشیابی و بازنگری (مکتوب کردن و مستند سازی شرح اثرات) بوده است. یافته‌ها نشان داد که

جدول ۴. آزمون فریدمن جهت مقایسه مؤلفه‌ی مربوط به برنامه‌ریزی مشارکتی برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی

ردیف	ویژگی‌های آماری مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	تعداد	χ^2	درجه آزادی	سطح معناداری
۶	تعیین مشارکت‌کنندگان و صلاحیت‌ها (شناسایی نهادهای مرتبط درون و برون سازمانی فرهنگی و غیر فرهنگی)	۳/۷۸	۱/۱۵	۳۷۵	۱۳۸/۰۷	۲	۰/۰۰۰
۷	تعیین دامنه مشارکت (تعریف ابعاد مشارکت سازمانی، رسمی و غیر رسمی و یا مردمی)	۳/۴۱	۱				
۸	توجه به ایجاد فضای مشارکتی (مشارکت شهروندی)	۳/۹۸	۱/۲۵				

کتابخانه‌های عمومی در اولویت قرار دارد؟ نتایج این آزمون در جدول ۶ و ۵ نشان داده شده است.

از میان هفت زیرمؤلفه اصلی مشترک در تمام برنامه‌ریزی‌ها متناسب با کتابخانه‌ها در جدول ۵، میانگین زیرمؤلفه شناخت کاربران کتابخانه (۴/۲۷) در مقایسه با میانگین سایر زیرمؤلفه به صورت بارزی بیشتر بوده و زیرمؤلفه در میان گذاشتن چشم‌انداز طراحی فعالیت‌های فرهنگی با کتابداران کتابخانه (۳/۲۲) کمترین میانگین را در این بین به خود اختصاص داده بود. این در حالی است که نتایج آزمون فریدمن در این مورد نیز بیانگر آن بود که مقدار بدست آمده از مقدار آزمون مجذور کای جدول با درجه آزادی ۶ در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ بزرگ‌تر می‌باشد.

از میان سه مؤلفه مربوط به برنامه‌ریزی مشارکتی برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی در جدول ۴، بالاترین میانگین متعلق به مؤلفه توجه به ایجاد فضای مشارکتی (مشارکت شهروندی) (۳/۹۸) بوده و این در حالی است که کمترین میانگین به مؤلفه تعیین دامنه مشارکت (تعریف ابعاد مشارکت سازمانی، رسمی و غیر رسمی و یا مردمی) (۳/۴۱) مربوط بوده است. نتایج آزمون فریدمن در این زمینه حاکی از آن بود که مقدار محاسبه شده از مقدار آزمون مجذور کای با درجه آزادی ۲ در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ بزرگ‌تر می‌باشد؛ از این رو می‌توان گفت که مابین مؤلفه‌ی مربوط به برنامه‌ریزی مشارکتی برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه کتابداران با یکدیگر تفاوت معناداری وجود دارد.

کدام زیرمؤلفه از بین گویه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی به منظور طراحی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه کتابداران

جدول ۵. آزمون فریدمن جهت مقایسه زیرمؤلفه‌ی اصلی مشترک در تمام برنامه‌ریزی‌ها متناسب با کتابخانه‌های عمومی

ردیف	مؤلفه	ویژگی‌های آماری	میانگین	انحراف معیار	تعداد	χ^2	درجه آزادی	سطح معناداری
۹		بررسی چشم انداز کتابخانه و ماموریت آن	۳/۴۷	۰/۸۷	۳۷۵	۳۹۸/۸۱	۶	۰/۰۰۰
۱۰		تدوین چشم انداز مناسب طراحی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه شامل هدف و جهت آن	۳/۴۱	۰/۹۱				
۱۱		تدوین استراتژی‌ها برای دستیابی به چشم انداز طراحی فعالیت‌های فرهنگی	۳/۶	۱/۰۴				
۱۲		در میان گذاشتن چشم انداز طراحی فعالیت‌های فرهنگی با کتابداران کتابخانه	۳/۲۲	۱/۲۴				
۱۳		بررسی اهداف کلی و جزئی کتابخانه	۳/۹۵	۰/۹۱				
۱۴		شناخت کاربران کتابخانه	۴/۲۷	۱				
۱۵		نظارت و ارزیابی دوره‌ای فعالیت‌های فرهنگی برای سنجش میزان پیشرفت آنها	۳/۳۵	۱/۰۴				

جدول ۶. آزمون فریدمن جهت مقایسه زیرمؤلفه‌ی مربوط به برنامه‌ریزی مشارکتی برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی

ردیف	مؤلفه	ویژگی‌های آماری	میانگین	انحراف معیار	تعداد	χ^2	درجه آزادی	سطح معناداری
۱۶		تعیین نهادهای مرتبط درون و برون سازمانی فرهنگی و غیر فرهنگی در راستای مشارکت شهروندی با کتابخانه	۳/۶۸	۰/۹۸	۳۷۵	۵۰۹/۶۹	۶	۰/۰۰۰
۱۷		شناسایی منابع سازمانی و پشتیبانی نهادهای دیگر در راستای مشارکت	۲/۸۷	۱/۲۲				
۱۸		تعریف ابعاد و سطوح مشارکت نظیر عقد تفاهم نامه، قرارداد سازمانی خارج از کتابخانه	۳/۲۴	۱/۰۸				
۱۹		تعیین انگیزه و علل مشارکت (آموزشی، اطلاعاتی، دانشی، مهارتی)	۲/۳۳	۱/۵۷				
۲۰		بستر سازی زمینه‌های مشارکت (نظیر ایجاد شبکه ها و ارتباطات، تعامل پایدار کتابخانه با شهروندان)	۳/۸	۱/۰۳				
۲۱		توجه به رویکردهای توسعه اجتماعی مانند ایجاد وفاق و بحث و تبادل نظر محلی بابرگزاری جلسات و جمع‌های صمیمانه محلی	۴	۱/۱۵				
۲۲		سازماندهی اجتماعات محلی (جلب مشارکت مردمی در فعالیت‌های فرهنگی که منجر به درگیر کردن مردم محله گردد)	۳/۹	۱/۲۳				

است که کمترین میانگین مربوط به زیرمؤلفه تعیین انگیزه و علل مشارکت (آموزشی، اطلاعاتی، دانشی، مهارتی) (۲/۳۳) بوده است. در مجموع یافته‌های آزمون فریدمن نیز گویای آن بود که مقدار بدست آمده از مقدار آزمون مجذور کای بحرانی با درجه آزادی ۶ در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ بزرگ تر می

این نتیجه نیز با تحقیق پت من و ویلیمنت^۲ (۲۰۱۳) همخوانی دارد. به طوری که در آن تحقیق نیز، مؤلفه ایجاد فضای مشارکتی و مشارکت شهروندان در اولویت قرار داشت. همان گونه که مشاهده شد این تحقیقات نیز مؤلفه‌های شناخت دقیق ذینفعان و جامعه، همچنین ایجاد فضای مشارکتی (مشارکت شهروندی) را در اولویت برنامه‌ریزی خود قرار داده‌اند.

در پاسخ به ادامه پرسش پژوهش درباره شناسایی و تعیین مهمترین زیرمؤلفه (بر مبنای بالاترین اولویت) از بین گویه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی به منظور طراحی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه کتابداران، نتایج نشان دادند که از میان زیرمؤلفه‌های اصلی مشترک در تمام برنامه‌ریزی‌ها متناسب با کتابخانه‌ها برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه کتابداران، میانگین زیرمؤلفه شناخت کاربران کتابخانه در مقایسه با میانگین سایر زیرمؤلفه به صورت بارزی بیشتر بوده است. به طوری که کتابداران مورد مطالعه بر این باور بوده‌اند که شناخت کاربران کتابخانه اولویت اول از بین زیرمؤلفه‌های اصلی مشترک در تمام برنامه‌ریزی‌ها متناسب با کتابخانه‌ها برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی بوده است. این نتیجه نیز با تحقیق در سانگ، گراس، زلی^۳ (۲۰۰۶) همخوانی دارد، به طوری که در آن تحقیق نیز به زیرمؤلفه جمع آوری اطلاعات مربوط به کاربران، جامعه و جمعیت در راستای شناخت دقیق آنها تاکید گردیده است. در مدل ا.بی.پی.ای^۴ پنج گام برنامه‌ریزی و ارزشیابی برآمد محور کتابخانه‌های عمومی^۴، نیز تمرکز اصلی بر شناخت جامعه است. شناخت دقیق کاربران و پاسخگوبودن به علایق و نیازهای جامعه،

جدول ۶ گویای آن است که از بین هفت زیرمؤلفه مربوط به برنامه‌ریزی مشارکتی برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی، زیرمؤلفه توجه به رویکردهای توسعه اجتماعی مانند ایجاد وفاق و بحث و تبادل نظر محلی با برگزاری جلسات و جمع‌های صمیمانه محلی میانگین بالاتری را (۴) در مقایسه با دیگر زیرمؤلفه‌های موجود در این زمینه به خود اختصاص داده بود و این در حالی باشد؛ پس می‌توان نتیجه گرفت که مابین زیرمؤلفه‌های مربوط به برنامه‌ریزی مشارکتی برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی با یکدیگر تفاوت معناداری وجود داشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

بکارگیری برنامه‌ریزی مشارکتی در فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ضروری است. شناسایی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های این نوع برنامه‌ریزی، همچنین برآیند مؤلفه و زیرمؤلفه‌های اولویت‌دار توافقی کتابداران کتابخانه‌های عمومی می‌تواند چارچوبی را مشخص نماید. در این پژوهش مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی فعالیت‌های فرهنگی مناسب کتابخانه‌های عمومی شناسایی گردید.

در پاسخ به پرسش درباره شناسایی و تعیین مهمترین مؤلفه (بر مبنای بالاترین اولویت) از بین گویه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی به منظور طراحی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی، نتایج نشان دادند که از دیدگاه کتابداران درجه اول اولویت با شناخت دقیق ذینفعان، رقبا، مشتریان و تأمین کنندگان برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی بوده است. این نتیجه با تحقیق ویتلی^۱ ۲۰۱۰ هم خوانی دارد. به طوری که در آن پژوهش نیز مؤلفه‌های اول در برنامه‌ریزی، همین مؤلفه شناخت دقیق ذینفعان و جامعه و تعیین دقیق گروه‌ها است. از طرفی از میان مؤلفه‌های اختصاصی مربوط به برنامه‌ریزی مشارکتی برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه کتابداران، مؤلفه توجه به ایجاد فضای مشارکتی (مشارکت شهروندی) برنامه‌ریزی مشارکتی جهت طراحی فعالیت‌های فرهنگی دارای اولویت اول بوده است.

2 Pateman. Williment
3 Dresang, Gross, Leslie
4 OBPE model

1 Wheatley

• توجه به رویکردهای توسعه اجتماعی مانند ایجاد وفاق و بحث و تبادل نظر محلی با برگزاری جلسات و جمع‌های صمیمانه محلی.

به طور کلی شناخت کاربران کتابخانه و توجه به ایجاد فضای مشارکتی و حداکثری اعضا و تعامل با آنها، همچنین توجه به رویکردهای محلی و برگزاری جلسات صمیمانه محلی، از جمله مؤلفه‌های مناسب برنامه‌ریزی مشارکتی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی می‌باشند. مؤلفه مشارکت کاربران و تمرکز بر مشتری‌محوری در کتابخانه‌های عمومی می‌تواند در طراحی فعالیت‌های فرهنگی و خدمات بکار رود. برنامه‌ریزان کتابخانه‌های عمومی می‌توانند با بهره‌گیری از مؤلفه و زیرمؤلفه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی، فعالیت‌های فرهنگی را با اطمینان خاطر بیشتری برنامه‌ریزی نمایند.

با توجه به نتایج این تحقیق پیشنهاد می‌شود:

✓ تا برنامه‌ریزان فعالیت‌های فرهنگی جهت طراحی برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی خود از چارچوب ارائه شده بهره‌گیرند تا در سایه مشارکت مردم و جامعه بتوانند به اهداف متعالی فرهنگی خود دست یابند.

✓ مؤلفه شناخت دقیق کاربران کتابخانه و جامعه، همچنین توجه به ایجاد فضای مشارکتی (مشارکت شهروندی) در برنامه‌ریزی مشارکتی جهت طراحی فعالیت‌های فرهنگی را در اولویت قرار دهند، تا از فرصت تعامل با کاربران و جامعه بیش از گذشته بهره‌مند گردند.

✓ توجه به رویکردهای توسعه اجتماعی مانند ایجاد کانون‌های وفاق و بحث و تبادل نظر محلی با برگزاری جلسات و جمع‌های صمیمانه محلی، همچنین توسعه اجتماعی نظیر ایجاد گروه‌های داوطلب و انجمن‌های محلی جهت تعامل پایدارتر با مردم و جامعه در راستای تغییرات اساسی در فعالیت‌ها و خدمات را سرآمد قرار دهند، تا برنامه‌ریزی کامل و جامعی طراحی گردد.

عامل اصلی محبوبیت نزد اعضای آن جامعه است (گراس، مدیاویلا و والتر^۱، ۱۳۹۵).

از طرفی از بین زیرمؤلفه‌های اختصاصی مربوط به برنامه‌ریزی مشارکتی برای طراحی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه کتابداران، زیرمؤلفه توجه به رویکردهای توسعه اجتماعی مانند ایجاد وفاق و بحث و تبادل نظر محلی با برگزاری جلسات و جمع‌های صمیمانه محلی میانگین در میان زیرمؤلفه‌های مربوط به برنامه‌ریزی مشارکتی از اولویت اول برخوردار بوده است. این نتیجه نیز با تحقیق پت من و ویلیمنت (۲۰۱۳) همخوانی دارد. به طوری که در آن تحقیق نیز رویکرد توسعه اجتماعی و ایجاد جمع‌های صمیمانه محلی برای انتقال بهینه خدمات و فعالیت‌ها به عنوان زیرمؤلفه برنامه‌ریزی مورد توجه بوده است. همچنین این نتیجه با پژوهشی که سامرویل و کولینز (۲۰۰۸)، نیز همخوانی دارد. به طوری که در این تحقیق نیز زیرمؤلفه توسعه اجتماعی جهت بحث و تبادل نظر و تغییرات اساسی در فعالیت‌ها و خدمات در طراحی برنامه‌ریزی برای فعالیت‌های فرهنگی و خدمات از اولویت‌ها بوده است. همچنین این تحقیق با تحقیق تاون، گریوز و هالپین^۲ (۲۰۱۴) نیز همخوانی دارد. به طوری که در آنجا نیز تعامل کتابخانه با کاربران از طریق ایجاد جمع‌ها و گروه‌های داوطلب از ارکان و اساس برنامه‌ریزی مشارکتی بوده است. برهمندپور، فرزاد (۱۳۹۱) نیز در تحقیق دیگری در خصوص برنامه‌ریزی و ارزشیابی پروژه‌های ارتقاء سلامت، این مؤلفه را مورد تاکید قرار داده است که توسعه اجتماعی و بسیج نیروها^۳ از مؤلفه‌های اولویت‌دار برنامه‌ریزی هستند.

جمع بندی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های مهم با بالاترین اولویت عبارتند از:

• شناخت دقیق ذینفعان، رقبا، مشتریان و تامین کنندگان (شناخت کاربران کتابخانه)؛

• توجه به ایجاد فضای مشارکتی (مشارکت شهروندی)؛

1 Gross, Mediavilla, and walter

2 Town, Grieves and Halpin

3 Community Development and Mobilization

منابع

- Dresang, E. T., Gross, M., & Holt, L. E. (2006). *Dynamic youth services through outcome-based planning and evaluation*. American Library Association.
- Kim, L., & Frierson, E. (Eds.). (2014). *Planning our future libraries: Blueprints for 2025*. American Library Association.
- Nichols, L. (2002). *Participatory program planning: Including program participants and evaluators*. *Evaluation and program planning*, 25(1): 1-14.
- Pateman, J., & Williment, K. (2013). *Developing community-led public libraries: Evidence from the UK and Canada*. Routledge.
- Somerville, M. M., & Collins, L. (2008). *Collaborative design: a learner-centered library planning approach*. *The Electronic Library*, 26(1): 803-820.
- Town, J. S., Grieves, K., & Halpin, M. (2014). *Developing a Quality Model at University Library Services Sunderland*. Performance Measurement and Metrics.
- Wheatley, M. (2010). *Community-Led Service Philosophy Toolkit*. San Francisco: spread the words.
- برهمندپور، ف. (۱۳۹۱). *راهنمای برنامه ریزی و ارزشیابی پروژه‌های ارتقاء سلامت*. تهران: انتشارات وزارت بهداشت، درمان، آموزش پزشکی.
- طالشی، م؛ عفتی، م. (۱۳۹۰). *برنامه ریزی مشارکتی*. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- گراس، م؛ مدیایویلا، س؛ والتر، و. (۱۳۹۵). *پنج گام برنامه‌ریزی و ارزشیابی برآمدمحور کتابخانه‌های عمومی*. ترجمه نسیم قیاسی. تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، کتاب نشر.
- مرادی، ف. (۱۳۹۰). *نگاهی جامع به مدیریت استراتژیک: تاریخچه، مدل‌ها، ابزارها، مکاتب رویکردها و مفاهیم و نیز اصطلاحات و واژه‌های رایج*. تهران: سازمان مدیریت صنعتی.
- میرک زاده، ع.ا؛ اسدی، ع؛ اکبری، م. (۱۳۹۴). *برنامه ریزی ترویجی*. کرمانشاه: انتشارات دانشگاه رازی.
- Department for Culture, Media, & Sport. (2010). *The modernisation review of public libraries: a policy statement (Vol. 7821)*. The Stationery Office.

Providing an appropriate framework for participatory planning of cultural activities of public libraries for sustainable development

---

Zahra Abazari¹ | Maryam Omidkhoda²

1- Associate professor, department of LIS, Islamic Azad University.Tehran North branch.
(corresponding author) abazari391@yahoo.com

2- PhD knowledge & information sciences. Islamic Azad University.Tehran North Tehran iran
ketabdarhv@gmail.com

Abstrac

Objective: the aim of this research is to provide an appropriate framework for participatory planning of cultural activities of public libraries for sustainable development

Method: The present research is an applied survey method. a researcher-made questionnaire is selected as the tool for data collection, that has been approved for Content Validity Ratio (CVR) and Content Validity Index (CVI). The research population consisted of: Librarians of Public Library of Iran. 357 librarians were selected through cluster sampling. Friedman test in SPSS 22 software is used for data analysis.

Results: The results showed that the priority components are: the exact and accurate recognition of stakeholders, competitors, customers and suppliers, and attention to the creation of a collaborative environment (citizenship participation), as well as sub-components: recognition of library users, attention to social development approaches such as creating consensus and discussion groups Local liaison by holding Local Meetings, these have been priorities for designing cultural activities, which can be used as a an appropriate model for participatory planning in sustainable development in order to design cultural activities for public libraries in Iran.

Conclusion: The result is a framework for collaborative planning for designing cultural activities from the perspective of staff and public library officials. Applying this framework will assist planners and managers in making decisions about cultural activities. Because in the new sustainable development model, participatory and local planning is overcome by central planning.

Keywords: Participatory Planning, sustainable development, Cultural Activities, Public Libraries.
